

sosialurinn

Reyða kollveltingin

VÍKKUSKIFTIÐ

Hetta er sögan um, tá Russar kollrendu gamla russiska zarveldið. Í dag ber til at skilja hetta, tí viðurskiftini vóru í mangar mátar út av lagi, men hvat hevur so russiska fólkið fingið í staðin. Jú, rakettir hava teir og kunnu skjóta menn upp á mánan, men tann vanligi Russin — maðurin á gøtuni — er lívið blivið honum lættari?

Í russiska høvuðsstaðnum vunn-u kommunistar valdið uttan stórvægis trupulleikar. Kvettið hevði nærum ikki kostað mann-aliv. Men skjótt vaks mótsæðan móti nýggja stýrinum manga staðni um landið. Í Moskva og øðrum býum kom tað til blóð-ugar bardagar og fólk í hundraða tali lógu eftir, á Kommunista kollveltingin sigraði í mongum øðrum býum í norður- og mið-Russlandi, men tíðum gekk hart á. Kommunista- ar noyddust mangan bæði at stríðast móti øðrum flokkum, gomlum Zar-generalum og illum embætismönnum.

Ymsa staðni eydnaðist figg- indum kommunistaflokksins rættuliga at gera um seg. Í Ukraine stovnaðu teir t.d. sjálv- stóðugt ríki við Kiev sum høvuðsstaði. Don-kosakkar drógu saman her við gomlum zaryvir- monnum á odda, og bæði her og mangar aðrar staðir leikaðu brátt borgarastríðið millum tann reyða herin hjá kommunistum og tann hvíta herin hjá teimum, sum vóru imóti kollveltingini. Hetta blóðuga stríð kom at verða drúgt, og hvørjir parturin var stórt mædari enn hin. Bæði sýndu teir mangan ómenniskj- ansliga framferð.

Eisini onnur viðurskifti gjord- u viðurskiftini hjá nýggja stýr- inum trupul. Fyrst í desember 1917 tóku kommunistarnir upp tingingar við Týskin í Brest- Litovsk, men hesir settu so hørð krav aftur fyri at binda frið við Russland, at kommunistiska stjórnin ívaðist stórliga, um beint var at ganga undir tey. Trotski royndi so ta millumleið at boða frá, at Russar tóku seg burtur úr krignum, uttan at nakar veruligur friður varð undirskrivaður, men Týskurin svaraði aftur við at lata herlið síni taka seg upp aftur longur fram, og 3. mars 1918 noyddust Russar at ganga undir týsku krøvini og skriva undir. Kostirnir vóru ikki mjúkir. Russland noyddist at sleppa Finnlandi, baltisku londunum, Polandi, Ukraine og nokrum øðrum landaumráðum av hondum. Harumframt her- setti Týskurin stórar partar av suður-Russlandi, Svartahavs- strondini og Kaukasus fyri á tann hátt at tryggja sær olju, korn og aðrar tilfrongdar vörur.

Eitt stórt vandamál var eisini grundlógargevandi tingið, sum valt varð 25. november 1917, t.v.s. aftan á kommunistiska kvettið. Kommunistar vóru í av- gjørdum minniluta í hesum tingi, áttu bert tepran fjórðing av tinglimunum. Teir moderatu javnaðarmenninir áttu tveir trið- ingar, meðan teir borgarligu

átta hinar limirnar. Hetta vand- amál loysti Lenin á tann hátt, at hann læt reyðgardistar og bolschevikk-matrosar reka ting- limirnar á dyr 8. januar 1918, dagin eftir at hetta ting var samankomið í Petrograd fyri at royna at áseta eina demokrat- iska stýrisskipan í Russlandi!

Í øllum ruðuleikanum vóru mong, sum í fyrstani — mest- sum í ørviti — vóru gingin undir kommunistiska stýrið, men sum frá leik tók mótsæðan at harða. Mong vóru eisini uppøst um tær hørðu friðartreytir, sum komm- unistarnir vóru gingin undir, og ymisk lógboð, sum »fólkaum- boðsmannatingið« ásetti, gjørdur eisini sitt til, at fólk, sum higartil ikki høvdu vítað, hvat komm- unistarnir vildu, nú so smátt fóru at hóma ta sosialistisku samfelagsskipan, sum Lenin hevði boðað frá. Illviljin móti kommunismuni tók at vaksa, bæði í Russlandi og útlandum, og mótsæðan hvestist.

Vestanveldini vóru í øðini um, at Russland hevði tikið seg burt- ur úr krignum, og tað bliðkaði tey sjálvsagt ikki, tá »fólkaum- boðsmannatingið« bráðliga strikaði alla russiska peninga- skuld til útlandið. Bæði Bret- land og Frakland høvdu latið

Josef Dzugasvili — betur kend- ur sum Stalin — heldur røðu

Russum stór ríkislán og eisini sett stórpening í russiskt vinnu- liv. Og kommunistar vóru ikki linari í innanríkispolitikkinum. Virkini skuldu hereftir eftirans- ast av arbeidaranevndum (sov- jettum) og sum frá leið vóru tey flestu lögð undir landið. Vápn- aðar herdeildir brutu seg inn í bygdinar og tóku frá hond korn og aðrar neyðturvilgar vörur, sum trutu í býnum. Stjórnin legðist á reiðipeningin hjá bank- unum, og allar húsaognir vóruð gjørdar til ríkisogn. Á sumri 1918 var stóðan so hettislig, at borgarastríðið sló í ljósan loga, og tíðin hiðanifrá og fram á summarið 1919 skuldi gerast tann allarsváraða, sum nýggja kommunistiska stýrið kom at uppliva.

Vladimir Iljitsj Uljanov — ella Lenin, sum hann varð róptur eftir tí ánni, sum eitur Lena og sum rennur í Sibiria

Leingi høvdu kommunistar bert ræðið í mið-Russlandi, har Moskva nú gjørdist nýggi høvuðsstaður landsins, eftir at týsk herlið veturin 1917—18 høvdu hött Petrograd. Hetta umráðið var sum ein kringsettur skansi, avskorið frá kornøkrunum og idnaðarvirkjunum, frá oljuni og kolinum, hött sunnanefir av kosakkum undir leiðslu av hvitum generalum sum Pjotr Krasnov og Anton Denikin, vestanefir av hermonnum hjá generalinum Nikolaj Judenitsj í teimum baltisku londunum, norðanefir av einari hvitari stjórn í Arkangelsk og eystan- efir av herum í Ural og Sibiria undir leiðslu av Alexander Kolt- sjak, admirali.

Afturat øllum hesum kom so tað, at Ukraine hevði tikið loys- ing, at Polakkar og Rumenarar lógu framvið at vinna sær bitar burtur av Russlandi og at tey fyrrverandi sameindu londini hjá Russum sendu herfólk til Russ- lands til at stuðla teir hvitu generalarnar. M.a. varð ein bretsk herdeild sett á land í Arkangelsk. Eisini sendu Bretar herfólk og flotaendur til Svarta- havsumráðið. Her vóru eisini Fransar settir á land. Til Sibiria komu bæði Amerikanarar og Japanarar.

Bretsku og fronsku landset- ingarnar av herfólki vóru í fyrstu syftu ætlaðar sum ein roynd til at koma ta heimskollvelting, sum bolschevikkarnir høvdu boðað frá. Bretar og Fransar skiltu, at tað sum nú hendi í Russlandi, var ein sosial kollvelting, sum púra fór at kollrenna gomlu samfelagsskipanina, ein koll- velting, sum ikki einans varð vend imóti privata ognarrættin- um, men eisini imóti parlament- ariska demokratunum, móti borgarliga moralinum og kristna átrúnanum, sum sbt. læruna hjá Marx var opium fyri fjöld- ina. Nakað tilíkt hevði heimurin ikki upplivað síðan Jakobinara- stýrið undir stóru fronsku koll- veltingini, og tað heiljardýpi, sum hetta birti fyri sjónum, gjørdist upp aftur ræðuligari av

tí, at hetta var kollvelting, framd av tí stóru, óvitandi fjöldini. Allur vesturheimurin við sínum borgarligu stjórnun og sjónarmiðum ótaðist um, hvussu bolschevikkarnir týggjaðu sær, og ikki gjørdist mædari vorðið, tá tey tíðindi spurdust, at russiski zarurin og familja hansara vóru myrd.

Síðan mars-kollveltingina høvdu zarurin og familja hans- ara verið fangar á Zarskoje Selo-borgini uttan fyri Petro- grad, men í august 1917 — með- an Kerenski enn sat við stjórn- arvaldinum — vóru tey flutt til Tobolsk í Sibiria og í 1918 til Jekaterinburg, sum nú eitur Sverdlovsk, í Ural. Tá hvitir hermenn höttu býin hetta sama summar vóru zarurin og øll familja hansara skotin í kjallar- anum í teimum húsum, har tey høvdu havt tilhald. Mórðini vóru framd eftir boðum frá sovjetinni í Jekaterinburg, men ymiskt tykist benda á, at teir frammanundan høvdu vissað sær góðkenning frá stýrinum í Moskva. Annars framdu bæði teir reyðu og hvitu hervilgar beistargerðir í hesum oljustríði. Tá ein býur ella landaumráði skifti harra, vóru sum oftast ræðuligar hevndarstærðir sett- ar í verk móti mótsæðummon- num. Hvussu nógv, ið dripin vóru, veit eingin, men talið er óivað fleiri ferðir tigggjutisund. Men kortini er hetta tal lítið sammert við tær miljónir, sum undir borgarastríðnum doyðu í hungri og av umfarssjúkum.

Tíðum kundi tykjað líkt til, at kommunistiska stýrið fór at ganga til grundar í hesum elju- stríði móti hesi — sum tað tókt- ist — máttmiklu mótsæðu. At hetta ikki hendi hevur ymiskar orsøkir. Ein av hesum var tann væl skipaða leiðslan hjá komm- unistum og tann eldhugi, hesir menn høvdu. Bæði leiðsla og undirfólk sýndu tíðum stóran offurvilja og mikið dirvi í teirri stríði fyrri kollveltingini. Hin- vegin stóru teir, sum vóru imóti kollveltingini, spjaddir og høvdu hvørki nakra miðvísa ætlan ella stevnuskrá. Mangir av odda- monnum teirra vóru harumframt politiskt bæði ódugnligir og óvitandi, klandraðust tíðum sín- ámillum og dugdu sjáldan at fáa fólkið við sær.

Eisini má havast í huga, at øll henda kriggsførsla var rættuliga primitiv. Heldur smár og illa útgjørdar herdeildir stríddust, syndaðar út um veldug umráð- ir, og ofta skuldi lítið til at venda kriggsýdunni.

Undir hesum viðurskiftum kundi tað, at vestanveldini nú lögdu uppí, lættliga komið at verið avgernadi fyri úrslitið, um nokur fynd hevði verið í tiltaki teirra. Men so var ikki. Uppí- leggingin var linlig og illa fyri- skipað, partvist tí, at menn vóru

Ritstjóri:
Hans Thomsen